LETHRICA

ÅRGANG 12, NR. 24 DE HISTORISKE FORENINGER I LEJRE KOMMUNE OKTOBER 2017

Siden sidst

De tre historiske foreninger er blevet enige om en fælles bygningspræmieringsordning. Se nærmere inde i bladet.

ROMU har fået ny direktør.

Serien "Sagn og myter" slutter denne gang, og en bog med samme titel er på vej.

De andre serier fortsætter.

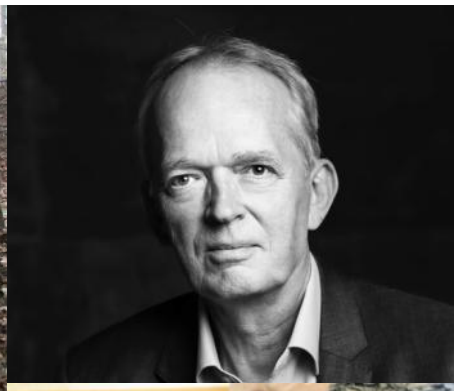

Rigtig god fornøjelse

På redaktionens vegne

Thyra Johannesen

I DETTE NUMMER:

Leder	2
Da jeg var barn	4
Tusindårsegen	22
Apropos æg	24
En drabsmand	26
Bygningspræmiering	31
Sagn og myter	32
Ny direktør for ROMU	34
Egnshistorisk Forening for Hvalsø	35
Lejre Historiske Forening	38
Bramsnæs Lokalhistoriske Forening	40
Museumsforeningen	42
Aktiviteter Tadre Mølle og Lejre Museum	43
Tadre Mølles Venner	44
Lidt molinologi	48
Nyt fra DSI-TM	50
Kommende aktiviteter	52

LØSSALG 10 kr.

LEDER

BYGNINGSARVEN ER PENGE VÆRD

Når kommunen lægger et forslag til en bevarende lokalplan ud til høring, kan det skabe et vældigt lokalt røre, der flere gange har gjort velmenende politikere svage i knæene, for de skal naturligvis lytte til borgerne.

Årsagen til røret har to årsager. En bevarende lokalplan betyder restriktioner, og hvem bryder sig om det. Lodsejerne tror, at restriktionerne betyder lavere ejendomspriser, for hvem vil dog købe en ejendom, der er belagt med restriktioner, der siger, at der skal dispensationer til at foretage ændringer.

Frygten er forståelig, men aldeles ubegrundet. Den gamle Hvalsø Kommune gjorde allerede i Lokalplan 15 for Særløse Landsby i 1978 opmærksom på, at de lokale ejendomsmæglere vurderede, at den bevarende lokalplan snarere betød prisstigninger på mellem 10 og 15%, fordi den gav køberne sikkerhed for, at de flyttede ind i et landsbymiljø, som de ikke risikerede, at naboen spolerede ved at male huset lyseblåt, hvis der var et godt tilbud i byggemarkedet.

På det sidste er der kommet solid dokumentation på bordet. Realdania har lavet en analyse af priserne på 40% af handlerne med bevaringsværdige ejendomme*) over en periode på fire år.

Det viser sig, at kvadratmeterprisen på en bevaringsværdig ejendom i snit på landsplan er 18% højere end gennemsnittet af andre ejendomme i samme kommune. Hvis bevaringsværdien efter SAVE-skalaen er i den høje ende (1 – 3), når man op på 30%. Tilsvarende værdier nås også for ejendomme med lavere bevaringsværdi, hvis de ligger i et samlet bevaringsværdigt miljø. Prisstigningerne smitter også af på ikke-bevarings-værdige naboejendomme, - når de ligger i et område, der omfattes af en bevarende lokalplan - med op til 10%. Prisstigningerne er størst i nærheden af de større byer.

For mange er ønsket om at bo i et bevaringsværdigt kulturmiljø altså så stort, at de gerne betaler ekstra for ikke at "købe katten i sækken".

Bevarende lokalplaner, der sikrer bygningsarven, skaber altså værdi. Dette gælder i meget høj grad her i Lejre Kommune.

**) Ved bevaringsværdige ejendomme forstås her ejendomme, der er erklæret bevaringsværdige i en lokalplan eller i en kommunal bygningsregistrant.*

Bent Gottfredsen

Særløse. Foto Ole Malling

En del læsere af dette blad vil sandsynligvis være medlemmer af flere af foreningerne og vil derfor modtage mere end ét eksemplar af bladet.
Det er meget kompliceret administrativt at ændre på dette forhold.
I stedet opfordrer redaktionsudvalget til, at man forærer de ekstra kopier til venner og bekendte.
Det kan være med til at stimulere interessen for vores lokalhistorie.

PERSONALHISTORISKE ARTIKLER

DA JEG VAR BARN

BARNDOMSERINDRINGER

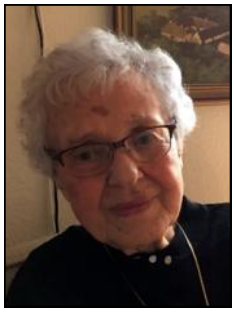

Af Karen Gunvør Fisker, født Eliasen.

Skrevet vinteren 2015/2016

Fortsat fra forrige nummer.

Mine forældre lavede også vin af forskellige frugter. Jeg mindes nogle store flasker, balloner, fyldt med vin, og det var meget spændende, når den skulle tappes på flasker, hvor man skulle suge vinen op ved hjælp af en hævert. Jeg fik sommetider lov til at suge, og så kunne der godt smutte en mundfuld ned i maven. Det var også altid spændende, når vinen skulle tappes på flasker, der skulle jo også propper på og lakkes til, samt etiketter på med navn og årstal. Far havde lavet et stort skab på loftet, hvor vinen så lå, til den var drikkemoden. Mange af mine forældres venner og familie nød af og til et glas af den gode vin, men kun ved særlige lejligheder. Der var også nogle, der fik en god flaske vin i fødselsdagsgave.

De store drenge fra børnehjemmet havde min far megen hjælp af, både i høsten, og når vi tog kartofler op. Dem havde vi mange af, og nogle blev solgt, så de skulle sorteres. Min faster fik kartofler til børnehjemmet, og familien fra København blev også forsynet med både kartofler og gulerødder. Jeg tror nu nok, at de betalte for dem.

Mor havde nok at se til med seks børn, pige og karl, så der skulle store gryder på komfuret, når der skulle laves mad til alle de munde, og desuden var der rengøring og meget andet. Hun interesserede sig også for fjerkræ, mest høns. Jeg husker også, at hun havde kalkuner og ænder, hvoraf nogle blev solgt. Der skulle jo penge i kassen. Dengang havde man også spisegilder med andesteg, ribbensteg og flæskesteg. Dertil fik vi rødkål, asier og flere slags henkogt frugt, som mor og pigen havde ordnet om sommeren. Man havde hverken fryser eller køleskab, så al frugt skulle henkoges eller syltes, når

frugterne var nyplukkede – det var et kæmpearbejde. Det var det samme, når vi slagtede, hvor alt flæsk, skinke og meget andet fra grisen skulle saltes. Vi havde et stort sulekar i kælderen, og heri blev noget af flæsket og en skinke lagt til saltning, og senere blev det røget. Spegepølser blev der også lavet, og de skulle også røges – det var der en mand i Lyndby, der var ekspert i. Det kød og flæsk, der blev saltet, skulle vandes godt ud, sommetider i flere dage, inden vi skulle spise det, og ikke noget med at tilsætte salt, før vi havde smagt på det. Min hukommelse siger, at det smagte godt. Det er dog noget nemmere i dag, hvor vi har køle- og fryseskab. Far slagtede selv grisen, og én tog imod blodet, der skulle røres i hele tiden, ellers koagulerede det. Blodet tilsatte vi fine byggryn, flæsketerninger, store rosiner og forskellige krydderier. Derefter blev det fyldt i tarme, som var renset. Det gjorde man samtidig med, at de blev vendt, og så blev de skrabet for fedt, til de var pæne og rene. Derefter blev de slået godt i groft salt, skyllet godt og grundigt, og så i med fyldet. Dertil havde vi et pølsehorn – et til store tarme og et til mindre tarme. Til sidst syede vi for enderne, så fyldet ikke kunne rende ud, og derefter blev de kogt i gruekedlen og spist varme med farin og smør til. Når de var kolde, smagte det godt med smør og sukker på, eller de blev ristet i skiver på panden, måske med sirup til, eller ligeledes med smør og sukker. Det var rigtig godt og noget, vi glædede os til, hver gang vi slagtede. Men tænk, sådan et arbejde for mor, der havde så meget andet at tage vare på, selv om hun havde en ung pige til hjælp.

Der blev også lavet medisterpølse i metervis. Det var de tynde tarme,

Her står jeg sammen med kusine Birthe – og en jagthund

der også blev grundigt renset. Kødet skulle hakkes, og det var en kødhakker med håndsving, så der var altid to om det, når der skulle hakkes så meget. Far parterede selv grisen, men senere kom der en griseslagter, som slagtede grisen og rensede tarmene, og det var en stor hjælp.

Mor interesserede sig som nævnt for vin og fjerkræ, men også for opdræt af kyllinger. Hun fik en rugemaskine – jeg husker ikke, hvor mange æg der kunne være i den, men det var mange. Efter nogle dage skulle æggene lyses, og så vidt jeg husker, havde vi en lygte med en slags tragt omkring af noget tykt gummi. Så ægget ind i tragten og lys på, så man kunne se, om det var befrugtet. Var de ikke det – så ud med dem. Æggene skulle også vendes hver dag, og det måtte jeg gerne hjælpe med. Det spændende var, når rugetiden var gået, og kyllingerne skulle ud af æggene. De kom jo ikke alle sammen ud på samme tid, nogle skulle hjælpes lidt. Sikken et pipperi, men spændende hver gang, og søde og nuttede var de. Kyllingerne var bestilt og blev solgt, men først skulle de kønssorteres. De blev vendt og kigget bagi, men hvordan man kunne skelne dem fra hinanden, ved jeg ikke. Ingen var interesseret i at få for mange hanekyllinger, så dem beholdt vi selv og fedede dem op til eget brug og til salg. De andre blev solgt som daggamle kyllinger – to dage, så var de væk. Nu blev maskinen rengjort, og næste hold blev sat til rugning. Mor beholdt også nogle hønekyllinger foruden hanekyllingerne, så der var nok at se til. De gamle høns måtte ikke blive mere end 2-3 år, så der skulle tænkes på afløsere.

Stuehuset fra havesiden

Nu vi er ved hønsene – det var hvide italienere – så havde vi en stor flot hane. Det vidste den godt selv, vigtig og pralende var den, men vi kunne ikke stole på den. Den gik på gårdspladsen og troede, at den ejede det hele. Når vi vaskede mælkejunger, stod vi i gården, hvor der var et stativ, vi kunne hænge dem op på, og passede vi ikke på, så kunne den forbandede og vigtige hane finde på at angribe os bagfra.

Jeg oplevede selv at blive kradset på lårene, så vi var nødt til at have øjne i nakken, for ellers var den efter os. Den fik også hovedet hugget af, for den hoppede i hovedet på en lille pige en dag og kradsede hende i ansigtet, og det kostede dens liv.

Nabobyen Kirke Hyllinge, ca. 1 km fra os, var en noget større by. Foruden kirke og skole var der mange forretninger - der var mejeri, posthus, boghandel, manufakturforretning, to pengeinstitutter, bryggeri, snedker og mange flere. Emma og Jens Klarskov, som ejede bryggeriet, var mine forældres gode venner. Emma var min gudmor, og det var nogle gode og rare mennesker. Emma glemte aldrig, at hun var min gudmor, og jeg havde kontakt med dem lige til deres død. Snedkeren, som hed Christian Haagensen, og hans kone Kristiane var også mine forældres gode venner. Vi kom jævnligt på besøg hos dem, og de hos os. Når Else og jeg, "de to små", havde fødselsdag, var de faste gæster. Jeg fik engang nogle bukser, nogle af dem med lodden vrang – de findes vist ikke mere, og jeg sagde til nogle andre gæster: "I kan ikke gætte, hvad jeg har fået? Det begynder med "buk" og ender med "ser" – jeg var nok lige begyndt i skolen.

Vi var også sommetider på bryggeriet for at bade. Der var jo altid varmt vand, og det var godt at blive ordentligt vasket engang imellem. Bad og toilet var der ikke nogen steder, da jeg var barn. Badet var en zinkbalje foran komfuret – der var altid godt varmt. Toilettet var et udendørs lokum, og toiletpapiret var en gammel telefonbog - så kunne vi jo læse lidt i den. Dog ikke om vinteren, så var det med at gøre sig færdig, inden strålen eller andet (numsen) frøs.

Piger gik ikke i lange bukser, og strømpebukser var der heller ikke noget, der hed. Næh, det var nederdel og bluse, men mest kjole og så lange, tykke, ribstrikkede strømper. Nogle gik med hjemmestrikkede strømper om vinteren, og der var altid et stykke med bart fra strømperne op til bukseelastikken. For at holde strømperne oppe havde jeg et livstykke på. Det var som en kort undertrøje, men lidt kraftigere, hvor der nærmest var brede bændler ned i hver side foran. Så kunne vi købe brede elastikstrømpebånd med knaphuller i, og det blev så sat i en knap på livstykket og ned i en knap på

strømpen. Ak og ve, hvis knapperne røg af – så fik vi ål i hoserne. Med tiden kom der nogle pænere strømper – de hed merceriserede strømper, og de var glatte og betydeligt pænere. Else og jeg fik nogle i julegave, da de lige var kommet frem. Vi fik dem af nogle københavnere – derinde var de jo lidt før med på det nye, end vi var ude på bøhlandet. Vi følte os næsten som prinsesser, for vi var de første, som ejede så fine strømper.

Fodtøjet var træsko. Om vinteren træskostøvler – de første, jeg havde, var spidsnæsede. Inden jeg begyndte i skolen, kom der heldigvis gummistøvler, men til lidt finere brug havde vi sko. Indendørs havde vi strikkede sko med såler, der blev fremstillet af gammelt klædestof. Man lagde mange lag sammen, som så skulle sys meget tæt med kinesertråd. Det var meget hårdt, men det var far god til. Så fik de et lag fernis og kunne holde mindst et år.

Vi havde petroleumslamper. Indendørs var det nogle med grønne beholdere til petroleum og så et langt lampeglas sat i et stativ, der kunne stå eller hænge. I stuerne var der petroleumslysekroner, og mor var rigtig god til at udvælge dem – især til stuerne. Til udendørs brug var det flagermuslygter. Så vidt jeg husker, fik vi lagt el ind i 1928. Det var en meget stor hjælp med el, både inde og ude, og nu var vi fri for petroleumslugt og osede lampeglas, som skulle pudses. Det var "de gode gamle dage"!

Den 14. september 1932 om eftermiddagen blev der vendt op og ned på min tilværelse. Høsten var overstået, så nu havde vi tid til at hjælpe mor i vores store have, som de begge holdt så meget af. Pludselig kom far løbende ind til telefonen for at ringe til lægen. Mor var faldet om midt i haven. Det var hjertestop, så lægen konstaterede, at hun var død. Jeg husker tydeligt, hvor hun lå, og jeg husker også, hvilket tøj jeg havde på. Mor blev båret ind ad dobbeltdøren og ind i havestuen. Snedker Haagensen, som var mine forældres gode ven, kom med kisten, som snedkere selv lavede dengang. Den blev mor lagt i, og så stod hun der til næste dag, hvor hun blev kørt til kapellet i Kirke Hyllinge – det foregik på hestevogn.

Det var ganske forfærdeligt. Vi græd og kunne slet ikke forstå, at det var rigtigt. Jeg gik med far i hånden. Vi skulle lukke for hønsene, og jeg

spurgte, om det var rigtigt, at mor var død. Han svarede med gråd i stemmen: ”Ja, og hun kommer aldrig mere tilbage”. Det er mærkeligt, for jeg husker det så tydeligt, som var det i går.

Fem tøser: Fra venstre Ingeborg, Karen, Else, Gudrun og bagest Rigmor. Børge mangler på billedet

Min søster Gudrun, som tjente på ”Hvidemosegården” ikke langt fra os, havde fået besked på at tage ”de to små” med derud, så vi kunne sove hos hende. Hun blev senere gift med sønnen Aage derfra, og de kom selv til at eje ”Hvidemosegården”. Min søster Rigmor var hjemme som pige for at hjælpe mor. Nogle dage efter skulle mor begraves fra Kirke Hyllinge kirke. Det hele står klart og tydeligt for mig. Else og jeg var i fint tøj, som vi havde arvet fra en kusine i Gentofte. Det var hvide organzakjoler, broderet med sorte blomster, samt sorte silkefrakker. En af salmerne, der blev sunget, husker jeg - det var ”Lyksalig, lyksalig”. Kisten blev ført til graven, og der var en masse mennesker, husker jeg. Far havde hvide roser med fra haven, som han lagde på kisten, da den blev sænket. Mor og far havde året før plantet roser foran stuehuset på havesiden, og den hvide rose var mors yndlingsrose. Der var kaffebord hjemme på ”Kildekærgaard”. Der var dækket op i alle stuer, og der var fuldt hus. Der var en kone, der bryggede kaffe og sørgede for brød, og mine ældre søstre og kusiner sørgede for serveringen. Jeg husker det hele. Jeg græd, og mine store kusiner, søstre og andre i familien trøstede mig, så godt de kunne. De følgende dage er gået i glemmebogen. Else blev 10 år dagen efter mors død, og jeg selv var 8 år.

Det var et savn og en stor sorg at miste sin mor. Dengang var der ingen

Vesterled, faster Maries børnehjem

psykologhjælp, men vi havde heldigvis en god og venlig familie, som hjalp os over den værste sorg. Det var også hårdt for min far. Nu stod han tilbage med tre piger, Ingeborg, Else og jeg, som endnu ikke var konfirmerede, Børge, som blev 17 år kort efter, Gudrun på 18 år og Rigmor på 20 år. Livet skulle jo gå videre. Far skulle passe sine marker og sine dyr, og her hjalp Børge til. Rigmor skulle tage sig af husholdningen samt "de to små", med Ingeborg, som var 13 år, til hjælp. Senere fik vi en ung pige til at hjælpe. Rigmor havde ellers fået plads hos en landinspektør i Roskilde pr. 1/11, men fik udsættelse i et år – det havde de stor forståelse for. Hr. og fru Harlev, som de hed, var meget flinke og rare og forstående. Else og jeg blev af og til inviteret på besøg hos dem. De havde sommerhus ved Solrød Strand, og der blev vi også inviteret til at være et par dage. Rigmor var altså hjemme det første år, og jeg husker ingenting fra det år – kun at skolen skulle passes. Else og jeg var ikke i skole i nogle dage efter mors død, men vi skulle jo i gang igen. Jeg var ikke særlig begejstret for den første dag. Jeg kunne ikke klare, hvis de spurgte til mor, så var jeg bange for at begynde at græde. Men alt gik godt. Jeg legede videre med mine kammerater. Jeg var meget hos faster Marie på børnehjemmet samt på "Hyllingholm". Jeg legede meget med Bodil og Dagny og overnattede også engang imellem. Det var næsten som et andet hjem for mig begge steder. Det værste var, når jeg kom hjem fra skole. Så var der ingen mor til at tage imod mig, og til tider heller ingen andre. Der stod middagsmad i komfurovnen, for vi spiste varm mad kl. 12 af hensyn til far og medhjælpere i marken. Så sad jeg der alene og spiste indtørret sovs og kartofler.

Efter mors død sov Else og jeg i mors seng. Der skulle også bedes Fadervor, og det gik på skift mellem far, Else og mig. Vi sov sammen i flere år, og jeg tror først, at det var, da vi var 12-13 år, at far flyttede i et mindre værelse, og vi fik soveværelset for os selv. Jeg

vidste, at mor ikke kom tilbage, men jeg tænkte næsten dagligt: "Mor er nok derhjemme, når jeg kommer hjem fra skole", - men nej. Hun fyldte meget i mit liv. Jeg drømte tit, at jeg mødte hende på gaden eller andre steder. Så spurgte jeg altid, om hun ville med hjem? – intet svar, hun forsvandt bare. Engang sov jeg ved siden af hende, men da jeg vågnede, var hun væk, og skuffet blev jeg. "Den største sorg i verden her er dog at miste den, man har kær".

Året gik, og nu var det Gudruns tur til at være hjemme. Gudrun var ferm og dygtig til alt, men hænderne sad sommetider lidt løst. Vi "to små" blev jo ældre og var nok lidt stridige i ny og næ, men i mine øjne var hun altid god mod os. Gudrun var altid den, der tog sig af alt, både ude og inde. Når der var fødselsdage, konfirmation eller andre fester, sørgede hun for kogekone og hjælp. Hun bestemte også, hvad der skulle spises, og det var hun rigtig god til. Sy kunne hun også. Kjoler til Else og mig og til sig selv. Hun lærte os også lidt madlavning, og sommetider måtte jeg bage. Der var også tid til lidt hygge. Når vi havde haft storvask, mente hun, at vi havde fortjent en basse til kaffen, og så kørte Else eller jeg til bageren i Kirke Hyllinge efter en halvmåne. Det var wienerbrød med remonce i og brun glasur på den ene halvdel og hvid glasur på den anden – det var guf. Ligeledes når vi havde slagtet gris. Så skulle vi altid have en rigtig god karbonade af det friske og nyhakkede kød. Efterhånden som vi blev gamle nok, hjalp vi piger i bedriften, men det er Gudrun, der har hjulpet far mest. Var der ingen andre, så trådte hun til.

Da jeg blev ældre, skulle jeg hjælpe til både inde og ude med høst, tærskning, roetyndning, fodring og malkning. Børge var på Ollerup gymnastikhøjskole, og da han var færdig der, kom han hjem og skulle blandt andet være fodermester. Samtidig ledede han gymnastik for små og store drenge en eftermiddag om ugen. Det var jo udmærket, men hvem skulle så fodre og malke? - det måtte Else og jeg gøre. Jeg var ikke god til malkning, det var Else derimod, så hun kunne nå et par køer mere end mig, og var vi ikke færdige, overtog Børge de sidste køer. Jeg var heller ikke god til at tynde roer. Engang havde vi roer langt ude i marken, og jeg var med til at tynde dem. Børge skulle hjem og

fodre, så jeg gik der og tyndede roer mutters alene på et kæmpeareal med rækker så lange som et ondt år, og så sagde han: "Du kan komme hjem, når du er færdig med rækken" – jeg kom hjem kl. 8 om aftenen! Han var fræk nok til at sige, at det kun var for sjov, han havde sagt det.

Min bror Børge var en flink og rar fyr, men frygtelig drillesyg. Else og jeg havde lange fletninger, som sommetider var rullet sammen, så de lignede ørevarmere – i daglig tale kaldet "frikadeller". Jeg husker, vi legede på gårdspladsen, og Børge stod i stalddøren. Så råbte han "din grimme unge, din grimme unge" flere gange. Else blev så gal, så hun kylede sine træsko efter ham, men uden at ramme. Ingeborg, Else og jeg legede sommetider på loftet, hvor vi havde lavet en meget fin stue i den ende, hvor der ikke var værelser. Vi sad og hyggede os med lidt godt, vi havde fået af mor, da der pludselig lød brølende og uhyggelige lyde. Vi blev så bange, at vi var ved at tisse i bukserne – det var vores drilagtige bror, der var klatret op på hanebjælkerne. Vi bad ham holde op med det drilleri, ellers gik vi ned for at hente mor – hertil svarede han: "Så hils og sig, hun er velkommen". Han sad jo trygt og godt på bjælkerne.

Når der blev malket til aften, blev mælken siet ned i store mælkejunger og sat på køl. Morgenmælken kom samme vej, men ikke på køl. Derefter blev jungerne med mælk sat ned ved vejen, og der kom så en mælkekusk ved hver gård og kørte mælken til mejeriet i Kirke Hyllinge. Når den var behandlet, kom noget retur som skummetmælk og kærnemælk, hvor noget blev brugt i husholdningen, og resten fik grisene. Vi tog nymalket mælk til eget brug ind om aftenen, og så skummede vi fløden af næste dag. Skulle vi bruge smør eller piskefløde, skrev vi en seddel til kusken, som han fik med til mejeriet. Når han kom tilbage med returmælken, havde han de bestilte varer med. På mælkevognen var der en jernstang bagpå, og den holdt vi skoleelever fat i og rendte bagefter mælkevognen og "slog skank". Det gjorde nederdrægtig ondt og blødte sommetider, og så hang det fast i strømperne, men vi fortsatte bare.

Landposten, vi havde, hed "Viggo Post". Når der var post til os, gik han ind ad den pæne dør i entréen og ind i hverdagsstuen, hvor han

lagde posten på en buffet, som stod lige indenfor. Skulle vi sende breve eller penge, blev der lagt en cigar ved siden af, så ordnede han det. Om vinteren, når der var megen sne, kørte far og Kristian fra "Hyllingholm" for ham i kane. Han var jo på cykel og skulle mange gange langt ud på landet, så Viggo Post var meget taknemmelig og glad for deres hjælp, ellers kunne det tage en hel dag. Når han havde tid, ville han gerne have en kop kaffe.

Der kom brødkusk to gange om ugen, kørende i en lukket hestevogn, og slagter én gang om ugen. Han havde dog en bil, den var også lukket. Jeg husker også, at der kom en uldkræmmer et par gange om året. Han kom fra Jylland, nok Herning eller Ikast. Han var på cykel og havde masser af tøj, mest undertøj, med i en stor pose eller lignende. Det hele blev pakket ud i stuen, og vi fik alle sammen nyt undertøj, hver gang han kom. Der var også nogen, der gik rundt og solgte postkort, ja, og håndsæbe. Jeg husker især en med håndsæbe. Hver gang sagde han: "Det er Palmolive sæbe. Den bruger vi derhjemme. Vi er kone og fem børn. " Der kom også en vagabond af og til. Han hed Godfred, og han havde skåret hul i træskoen til ligtornen. Han fik lov til at ligge i halmen foran hestene, men først måtte han tømme lommerne. Han fik et par stykker mad, inden han gik til ro. Morgenmad dagen efter – og så farvel og tak.

Far havde altid travlt i marken og med andre ting, men han havde aldrig mere travlt, end han havde tid til at bukke sig og plukke en blomst eller noget smukt græs. Så fik jeg forklaret alt om kronblade, bægerblade, støvdragere, pælerod eller

Far med en af sine jagthunde

trevlerod. Han var en god læremester, og det kom mig til gode, da jeg kom i skole. Det var det samme med stjernehimlen. Når vi gik tur om aftenen, viste han os de forskellige stjernebilleder og fortalte, hvad de hed. Sådan var det også med dyrelivet, for far interesserede sig meget for alt i naturen.

I jagtsæsonen havde far altid besøg af sin fætter Morten, der boede i Hillerød. Det første, han gjorde, når han kom, var at tage Else og mig, én i hver hånd. Så spænede vi til købmanden, hvor vi fik hver en æske chokolade – hvilken herlighed. Han var simpelthen så god og rar. Så kom farbror Villemoes også ud på jagt. Dagen efter var fætter Morten og far i Jenslev på jagt. Jeg var med, så vi har nok kørt i hestevogn. Vi kørte altid i ponyvogn, når vi skulle langt, og i charabanc, når vi var mange. Far var også på jagt hos en fætter, som boede i nærheden af Køge. Else og jeg var med, og jeg husker, vi var med tog fra Roskilde. Der var et kæmpe valnøddetræ med masse af nødder på. Det stod på plænen, og vi måtte samle alle dem, der var. Det er alt, hvad jeg husker.

Mine forældre havde en gammel karl før min tid, der besøgte os af og til. Tit gav han et nap med i høsten. Han hed Karl Jensen, konen fru Jensen og børnene Hugo og Aase. De blev som regel nogle dage, tit i påsken, og så fik Else og jeg et kæmpe påskeæg. En anden tidligere karl, som hed Thorkild, kom også ret tit på besøg og hjalp også gerne til med et eller andet. Han tjente hos os, da jeg var omkring 5 år. Han var meget glad for mig, og jeg for ham. Jeg husker, at han sov til middag sammen med far på græsplænen – selvfølgelig kun om sommeren. Han og far kaldte mig "en krudtugle", hvad det så end er? Han rejste, og jeg græd. Han skulle giftes med en, der hed Else, og købte et lille landbrug i Reerslev. Far og jeg besøgte dem et par gange. De besøgte os i mange år, og jeg husker, at jeg fik en halskæde af dem i konfirmationsgave. Jeg har også været på ferie hos dem en gang. Else og jeg var også på ferie hos Karl Jensens engang. Det var ikke ret tit, at vi var på ferie.

Mor havde fire søskende: Alexandra, kaldet Sandra, Lise, Klara og Rudolf. Morbror Rudolf har jeg kun set én gang, men hans kone (jeg husker ikke navnet) var på ferie engang. Hun havde været meget syg og trængte til

landluft. Hun fik nymalket mælk hver dag, bær, grøntsager og frisk luft. Hun var sjov og blev rigtig frisk, og var med til at køre hø ind, fik god kulør, samt lidt mere sul på kroppen – men vi så hende aldrig mere. Moster Karla så vi sjældent, og jeg tror aldrig, at jeg har set min onkel, men der var to kusiner, Inge og Jytte, de kom på ferie engang imellem. De var rødhårede, havde fregner og var rigtig søde og flinke. Moster Lise, onkel Vilhelm og kusinerne Aase og Birthe kom på ferie hvert år. Onkel Vilhelm var maler, så han malede og tapetserede, når der trængte til det. Moster Sandra var den, der kom oftest. Jeg tror, at det var mors yndlingssøster. Hendes mand hed også Vilhelm, og han var sølvsmed. Datteren Henny, kaldet Lotte, var også på ferie hvert år, så vi var rigtig mange om sommeren. Værst var det med sengeplads. Tit var vi to-tre tøser i hver seng, men der var ingen, der brokkede sig – alle var glade og tilfredse.

Vi havde god plads udendørs, hvor vi sjippede og spillede bold. En gang spillede vi fra gårdspladsen over staldlængen, hvor der var mødding. Der stod Lotte og skulle gribe bolden, men den røg i møddingen, og

Forrest fra venstre Else, kusine Birthe og jeg – og jagthunde. Bagest Ingeborg, kusine Aase og Gudrun

det var i det tynde møg! Lotte måtte ud efter den i hvide sko og strømper, så hun lugtede fælt og var ikke i kridthuset hos moster resten af dagen. Når det var bærsæson, blev vi alle sat til at plukke bær, og det ville kusinerne meget gerne, og det gik hurtigt, når vi var så mange. Fra stuehuset ned til vejen havde vi et svinehus, og der var et stort loft, som vi kravlede op på. Vi stak fødderne ind i vinduet, så kunne vi nå lemmen og få fat i en bjælke og hive os op, sommetider med skrabede knæ. Der havde vi lavet en lejlighed med bord og stole, kasser og andre ting. Der var det godt at lege, og vi hyggede os med saftevand, frugt, gulerødder, ærter, eller hvad vi kunne finde – eller vi kunne tigge lidt i

Luftfoto af gården fra 40' erne. Det hvide hus efter gården er børnehjemmet, som faster Marie drev

køkkenet. Det var ikke kun med kusinerne, men også tit med veninderne fra byen.

Vi havde Egholmskoven og Isefjorden i nærheden, hvor vi sommetider badede eller fangede krabber, som vi tog med hjem og kogte. Så blev de lyserøde – der var nu ikke meget kød på, kun til en hul tand. Der var en gammel bro, hvortil der i gamle dage blev fragtet korn og foderstoffer, gødning og andre ting fra Holbæk. Så kunne landmændene hente det der, det var nemmere, især når alt foregik med hestevogn. Man kunne også fiske fra broen, det gjorde vi nu ikke, men det var der andre, der gjorde. Vi trillede farvede påskeæg ned ad små forhøjninger i Egholmskoven. De skulle være hårdkogte, og vi spiste dem bagefter, selv om de var lidt nussede – det så vi stort på – lidt skidt tager man ingen skade af. Det vigtigste var, at vi havde det sjovt og en god påskedag.

Legesager, som findes nu om dage, var der ikke meget af. Nej, men vi havde fantasi nok til at finde på noget selv. Der var en meget lille skov ved hønsehuset på den anden side af vejen. Der kunne vi lave små huler, og vi legede, at vi havde en bondegård. Vi fandt nogle pinde, brækkede dem i passende længder, bandt en snor i, og alt efter pindens tykkelse og længde blev de til heste, køer og grise. Vi havde også en hønsegård, hvor "hønsene" var små kogler eller sten. Når der var kastanjer, satte vi fire pinde i dem til ben, så blev der nogle fine køer og heste – både brune og brogede. Vi samlede græs og bandt i små bundter til foder. Når vi så inviterede til spisegilde, "slagtede" vi en ko eller gris og måske et par høns. Der var jo ikke megen sul på dem, så vi måtte i haven eller køkkenet for at få lidt til maven. Til denne leg var Bodil, Dagny og Vagn fra Hyllingholm eller nogle fra børnehjemmet eller andre venner fra byen med. I ferietiden havde vi københavnerne. Vi kunne også finde på at lege købmand,

spille bold eller, når vi var inde, spille "fine damer" i lånte kjoler, hatte og højhælede sko – tre numre for store.

De store drenge fra Nr. Hyllinge og Kirke Hyllinge havde hvert efterår en "krig", hvor de var klædt i krigstøj og bevæbnede med masser af kastanjer – heldigvis blev ingen sårede. De mødtes mellem byerne, og krigen varede et par timer. Vi var meget stolte, når vore drenge vandt. Vi spillede også forskellige spil, f.eks. Ludo, Mølle og Dam, Sorteper samt Bedstemor med slag i. Der var fødselsdage med nabobørn og senere med skolekammerater – her fik vi altid chokolade med boller og lagkage til. Om sommeren legede vi ude, f.eks. skjul eller sanglege. Min fødselsdag var om vinteren, så legede vi også sanglege eller "Gemme fingerbøl", og der var noget, der hed "Skidden æg", "Tag den ring og lad den vandre" og flere andre – vi havde det altid morsomt.

En sommer var der nogle af de store drenge og piger, der fandt på, at Nørre Hyllinge skulle have et cirkus, og hurtigt fandt de nogle talenter til både klovne og tryllekunstnere m.m. Kristen fra Hvidemosegården, som havde en ponyhest, var med. Han boede jo nær ved vores lille by, så vi mente godt, at han kunne være med til at optræde. Alle, der var med, trænede i manegen i grusgraven nogle gange, og arrangørerne lavede fine plakater, der blev hængt op i byen. Jeg husker ikke meget, men jeg husker, at det kostede den store sum af 25 øre i entré. Købmanden havde givet lidt bolsjer, og der var købt lidt chokolade og sodavand, som tilskuerne kunne købe. Der kom rigtig mange – både voksne og børn. Vi var især meget imponerede af klovnene og rytteren på sin pony. Han kunne stå på ryggen af hesten, når den løb rundt i manegen – det var virkelig stort. Vejret var fint, og alt gik godt. Vi havde en god sommeraften, både små og store. (Kristen fra Hvidemosegården blev senere gift med min søster Else).

Efterhånden som jeg blev ældre, fik jeg andre interesser. Allerede som femårig begyndte jeg til småbørnsgymnastik, og senere, som tiårig, på et hold for store piger, og endnu senere på et hold for voksne. Jeg spillede også håndbold og gik til folkedans. Der var gymnastikopvisning og opvisning af folkedans, og vi kunne dengang låne gamle dragter og kyser så flotte, så vi var alle i folkedragter.

Det foregik i Kyndeløse, og der var altid fuldt hus – forældre og bedsteforældre skulle jo se, hvor dygtige deres børn og børnebørn var. Jeg sang også i kirken, hvor lærer Nielsen var organist og havde dannet et kor, som sang om søndagen.

Når vi var på besøg på Hyllingholm, skulle vi altid synge. Ingeborg var meget dygtig til at spille klaver, og det var hendes piger, Bodil og Dagny, også. Kom der en ny sang eller melodi, skulle vi bestemt lære den, og vi fik lært mange.

Min søster Ingeborg kom til at tjene hos Ingeborg og Kristian efter sin konfirmation i 1933. Else kom der også efter sin konfirmation i 1937, men i mellemtiden havde de en pige, der hed Gudrun Balle. Hun var 18 år og fra Nykøbing Mors. Det talte vi meget om, Bodil, Dagny, Else og jeg – hvordan det ville være med sådan en jyde og bybo? Så kom der den sødeste, gladeste og mest fornøjede pige – rigtig sjov var hun. Kristian Larsen fortalte hende, at om morgenen skulle han have en skive rugbrød med ost og to rundstykker. Hun kunne jo ikke vide, at to rundstykker var to skiver franskbrød. Da han bad om de rundstykker, undskyldte hun meget – de var desværre ikke kommet, for der stod ikke nogen uden for døren. En anden gang turde hun ikke gå ud første maj – hun havde læst i avisen, at der var en so, der farede omkring første maj. Vi tøser morede os meget over hende. Vi var også ude at rende en aften – til Kirke Hyllinge. Vi var på vej hjem og løb måske lidt stærkt. Så sagde hun gravalvorligt: "I må ikke løbe så stærkt. Så hopper hjertet ud af halsen, og så dør I, for det kan ikke komme tilbage igen". Vi troede ikke på det, og jeg ved ikke, om hun gjorde?

En sommer tog Bodil og jeg på cykeltur – jeg tror, det var det år, vi var blevet konfirmeret. Det var en lang, men god tur uden uheld. Vi kørte først til Stevns, hvor vi besøgte min faster Alma og onkel Johannes. Det var sådan nogle rare folk, og de blev så glade for vores besøg, for der kom ikke så tit besøg fra Hornsherred. Min kusine Sigrun og fætrene Hans og Poul var også til stede, så vi var alle på badetur ved Stevns Klint. Min faster havde seks børn – foruden Sigrun, Hans og Poul var der Agnes, Dagny og Thorkild. Efter et par dage startede vi cyklerne igen.

På hjemturen var vi på besøg i

Daastrup hos faster Sigrid og onkel Martin, kusinerne Inge, Ragna og Dagny, samt fætrene Niels og Helge. Jeg kunne godt lide dem alle, men Ragna var den sødeste. Vi overnattede og kørte lige hjem næste dag – i øsende regnvejr.

Jeg erindrer også, at der var juletræsfest i Karlby forsamlingshus. Det var foredragsforeningen, der arrangerede festen. Jeg husker et kæmpestort grantræ, flot pyntet med bl.a. hjemmelavede roser lavet af crepepapir i mange farver, flettede hjerter og kræmmerhuse – åh, hvor var det flot. Læreren legede med os børn – vi var nok ca. 100, og julemanden delte godteposer ud. Det var rigtig festligt og fornøjeligt. Til slut var der så lidt dans for de større børn. Inden festen blev vi, Else og jeg, skrubbet godt, og håret blev vasket. Vi havde fletninger, men vores ældre søstre rullede håret op med papirstrimler, der blev vædet med øl. Jeg husker ikke, om øllet var redt i håret eller var i papiret, men når håret blev børstet, var der de fineste slangekrøller.

Til jul et år var vi i fine lysegrønne silkekjoler og sorte laksko. Kjolerne havde vi arvet fra kusinerne Karen og Kirsten fra Gentofte. Mange hilste på os, og syntes, vi var så fine. Efter mors død ville far ikke med, men så fulgtes vi med dem fra Hyllingholm. Jeg elskede julen, for så havde alle god tid, og vi kunne alle hygge os sammen, spille forskellige spil eller læse en julefortælling – far var rigtig god til højtlæsning. Vi havde "Ved julelampens Skær" og "Børnenes Jul" – det var faste julegaver.

En af faster Maries store drenge på børnehjemmet var blevet konfirmeret, og så måtte han ikke være der mere. Han blev så ansat hos far et stykke tid og fik værelse på loftet sammen med min bror Børge. Når de "holdt middag" (de sov jo ikke), så listede jeg op ad trappen og ind til dem. Så spillede vi kort – jeg husker dog ikke, hvad vi spillede, men det var noget, jeg lærte hurtigt. Børge havde også en harmonika, hvorpå jeg kunne spille "Vift stolt på Kodans

Kildekærgård i dag

bølge". De smed mig ikke ud – det havde jeg ellers ventet.

Når far skulle bruge en hånd i enden af en sav, var det altid mig, der måtte træde til – hvorfor ved jeg ikke. Jeg hjalp også, når der skulle tækkes. Vi havde halmtag over det hele. Far var ude på taget, og jeg var inde på loftet til at tage imod tækkenålen – ud til far og ind til mig osv., osv. – måske i flere timer.

I høsten måtte vi alle hjælpe, og vi havde ikke mejetærsker dengang, men en selvbinder med tre heste for. Far kørte, vi børn slæbte negene sammen, og så var der en voksen, som satte dem i hobe. Når de havde stået og vejret et stykke tid, skulle de køres hjem i laden på en vogn med lad på, som negene kunne lægges på. Én stak negene op med en høtyv, og en anden lagde negene i lag – det skulle gøres ordentligt, ellers kunne vi vælte, inden vi nåede hjem. Så ind ad en luge til laden, hvor en anden pakkede dem godt sammen. De, der ikke kunne være inde, blev sat i stakke ude. Det hele blev så tærsket i løbet af vinteren.

Kildekærgård i dag

Når vi høstede, fik vi altid kaffe og saftevand og noget godt til kaffen bragt ud i marken i en stor kurv, hvor der var plads til kopper, brød og Madam Blå med papir i tuden – pakket ind i aviser, så den kunne holde på varmen, for vi havde ikke termoflasker. Vi fik et dejligt hvil med negene som siddeplads. Var vi i nærheden af fars lille plantage, gik vi derind – der var både stole og bænke, som far havde lavet af græstørv – hyggeligt og sjovt.

Far havde fødselsdag den 12. august, lige midt i høstens tid. Vi vidste, at trods travlhed kunne der godt komme en masse for at gratulere. Vi regnede altid med ca. 20-25 stykker. Brødre, fætre og venner holdt fri den aften og kom cyklende til fødselsdagen, selv om det nu ikke altid var, at far var færdig til at modtage dem. Snakken gik både ude og inde, og de hyggede sig til langt ud på aftenen. Der var kaffebord i havestuen,

og der havde været travlhed i køkkenet med bagning og kaffebrygning. Det gentog sig hvert år, så vi var altid forberedt.

Når høsten var færdig, holdt vi høstfest. Så blev vognporten tømt, og der blev pyntet op med blomster og kornneg – fint pyntede borde og god mad. Alle, der havde givet et nap med, var indbudt, og vi sang høstsange og sluttede med chokolade og æbleskiver. Det var festligt og fornøjeligt og noget, vi altid glædede os til.

Else og jeg var altid inviteret til bryggerens Emma før jul. Vi kom lige fra skolen og blev trakteret med varm chokolade og kage. Vi snakkede lidt med Emma om, hvordan det gik i skolen osv. Så fik vi en krone, som vi lagde til de andre par kroner, vi havde, og så gik vi på juleindkøb i Tatol – der fik vi mest for pengene.

Artiklen fortsættes i næste nummer af Lethrica.

EN EFTERLYSNING

Redaktionen har modtaget dette billede fra Sven Erik Østergård, MaleriArkivet.

Han skriver:
For nylig var jeg i Lyndby med henblik på at fotografere en opdateret udgave af vedhæftede maleris motiv.

Megen bevoksning og nyere byggeri gjorde opgaven umulig. Siden har jeg kontaktet en stedkendt, -hun er af den mening, at flere af maleriets huse aldrig har eksisteret. Nu vil jeg spørge jer fra lokalområdet (evt. Lethricas læsere) om, hvilke af de afbildede huse der er genkendelige fra 40'ernes Lyndby

Udsigt over Lejre Vig ved Lyndby
Malet af Johan Vilhelm Andersen (1892-1971)

TUSINDÅRSEGEN I FORFALD

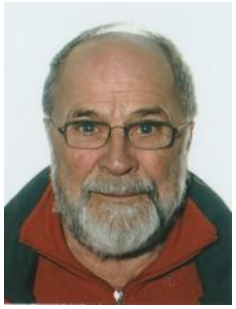

Af Poul Holst

I skoven ved Avnstrup står Tusindårsegen, - ja, det kalder vi den, men ingen kan jo vide, hvor gammel den er. Dog er den med sikkerhed tussegammel, og nu er den ved at gå i forfald.

Når jeg ser den, så mindes jeg en af min mors sange:

Det gamle træ, oh, lad det stå,

Det må I ikke fælde.

Så mange ting det husker på.

Hvad kan det ikke melde.

Og er den virkelig 1000 år, så har den set korsridderne drage forbi sydpå for at deltage i korstogene og masser af andre hændelser og krige op gennem Middelalderen. - Det er ret så tankevækkende.

Mange gange, når jeg besøgte træet, kunne jeg se, at det blev brugt som

offertræ, idet der var hængt tøjstumper op i grenene. Det var mest barnløse kvinder, som hængte sutter, legetøj og babyklæder op. Velsagtens i håb om, at de måtte blive gravide ved hjælp af kraften fra træet.

Min gode ven, som er født her på egnen, har fortalt, at patienterne fra Avnstrup, som i hans barndom var tuberkulosesanatorium, gik og pressede mønter ind i sprækkerne på træets stammer for ad den vej at blive raske. Og når drengene så manglede penge til slik, så tog de ud til egen og pillede mønter ud.

Men jeg er sikker på, at med en metaldetektor ville man kunne finde mange mønter i jorden omkring træet.

Da jeg kom hertil i 1964, var der stadig liv i egen. Men for hvert år blev det mindre og mindre, og da foråret kom i 2010, var der ikke et eneste blad. Og nu står den og taber den ene stamme efter den anden, som årene går.

Men der vil gå mange år endnu, før den er helt optaget af jorden igen.

DER VAR ENGANG I GL. LEJRE . . .

. . . APROPOS ÆG

Af Vivian Møller

I august måned kunne man læse, se og høre meget om forurenede æg.

Det fik mig til at tænke på en historie fra Gl. Lejre.

Der var meget overtro i gamle dage, bl.a. om hønseæg. Fandt man et æg uden for hønsehuset, var det ildevarslende, og derfor brændte man det.

På Fredshøj boede to velhavende ungkarle, Hans Jacobsen (1799-1878) og Peder Jacobsen (1810-1892), som var brødre og sønner af Jacob Jensen (1755-1811) og Karen Hansdatter (1773-1852).

Efter faderens død stod moderen som fæster, indtil sønnen Hans overtog fæstet, som han havde fra 1848 til

Fredshøj 1936. Foto Det Kgl. Bibliotek

sin død i 1878. Herefter overtog broderen Peder fæstet indtil sin død i 1892.

Men tilbage til æggene!

En dag i begyndelsen af 1870'erne havde Hans og Peder indskrevet sig til alters. Man skulle dengang indskrive sig hos degnen (kirkesangeren). Han førte så en særlig bog over dem, der gik til alters. Det havde mølleren Lars Ebbesen (1822-1879) på Lejre mølle set, og han ville lave lidt sjov med de to ungkarle.

Han tog tre æg fra sit hønsehus, placerede to af dem ved vejen op til Fredshøj og det tredje ved møllen (vejrmøllen).

Mølleren stod så og holdt øje med Hans og Peder, da de skulle gå til Allerslev Kirke.

Da de kom til de første to æg, slog de kors for sig, stod lidt, men gik så videre. Men da de kom til det tredje æg, vendte de om og gik hjem. Det fandt de nok var klogest.

Om de to brødre fandt ud af, at det var mølleren, som havde anbragt æggene, melder historien ikke noget om.

Kilder:

H. P. Hansen: Trellerupbonden fortæller. Udg. af Lokalhistorisk kreds i Herslev sogn 1995.

For hurtig kommunikation og for at spare jeres foreninger for penge, send venligst jeres mailadresser til:

Lejre: annilejre@email.dk TMV: tadremoellesvenner@gmail.com

Hvalsø: thsj@mail.dk LMF: vivianus@post.tele.dk

Bramsnæs: blf.bramsnaes@live.dk

Næste deadline for bidrag er 1. marts 2018.

Bidrag modtages gerne efter aftale med redaktionsudvalget.

. . . EN DRABSMAND

Af Eva Nielsen

Jeg har gennemgået politiprotokollerne for Ledreborg Birketing indtil 1863 og for Lejre Herred 1791-1905. Protokollerne er på Rigsarkivet, og i dem finder man forhør over mange forskellige sager: fadderskabssager, sager om tyende, der har forladt pladsen i utide, om en tjenestepige i Osted, der bliver slået, om hjemmebrænderi i Kattinge, kvaksalveri, manglende skudsmålsbøger, en klog kone, brandstiftelse og tyverier.

Ledreborg Birketing behandlede de lokale sager indtil 1863, hvorefter alt blev samlet under Lejre Herred.

14. september 1874 blev der indkaldt til forhør på Herredsfogedens kontor *'betræffende Anmeldelse om, at Husmand Jeppe Sørensen af Leire har forøvet Vold paa Husmand Christian Hansen sammesteds, hvorved denne med en Kniv blev tilført flere Saar'*.

Derefter blev der foretaget mange og lange forhør af vidner, fordi det var vigtigt at få fastslået, om Jeppe Sørensen havde handlet i modværge eller ej. Forhørene strakte sig over 3 måneder, og det sidste, nr. 19 i rækken, afholdtes den 16. november.

Der var mange vidner indkaldt i denne sag, men jeg har kun omtalt fæstehusmændene Jeppe Sørensen, (Orehøjvej nr. 16), Christian Hansen, (i et hus, som lå mellem Orehøjvej nr. 6 og 8a), Niels Svendsen (Orehøjvej nr. 9), Peter Frederiksen (Havremarken), Peter Ottesen (Orehøjvej nr.5), kroholderen i Hertadalskroen samt forpagteren og forvalteren på Ledreborg. Hvidesøhuset er kiosken i Sagnlandet.

Jeppe Sørensen afhøres som den første og forklarer: *'Christian Hansen er, efter hvad han har hørt, nu i god Bedring. Han, saavel som alle de andre Husmænd, der den omhandlede Aften svirede i Herthedals Kroen, drak 4 Boller Punsch. Derved bleve de, saa meget mere som de tidligere paa Aften havde faaet andet at drikke hos Forpagter Rosen, meget beskjenket, men der ikke var nogensomhelst Uenighed imellem dem og navnlig ikke mellem ham og Christian Hansen. Han havde tværtimod søgt at faa Christian Hansen med bort fra Kroen, fordi han*

vidste, at der havde været nogen Uenighed mellem ham og Forpagter Rosens Forkarl, der ogsaa var nede ved Herthadalskroen, og han frygtede for, at Hansen, hvis han blev der, skulle faa Prygl af Forkarlen.

Da vi gik hjem, gik jeg hen til dem (Christian Hansen og Peder Frederiksen), og jeg brugte de Ord: "Er I der, I to Lorte?", og da jeg for Spøg tog fat i dem, faldt vi alle tre. Vi kom saa op igjen, men om jeg saa var én eller flere Gange nede igjen, ved jeg ikke, men jeg husker, at jeg tog min Kniv op af Buxe Lommen og fik den lukket op ved at stryge Bladet paa mine Buxer, idet jeg laae paa Jorden, og Christian Hansen havde sine Fingre inde om mit Halstørklæde og kværkede mig, saa jeg neppe kunde faa Vejret, samt yttrede: "Vil du nu overgive dig, din Lusseknækker, eller skal jeg slaae dig ihjel med dit eget Uhr?"

Jeg huggede saa med min Kniv op over Hovedet paa mig… Vi var ellers saa gode Venner. Jeg var ikke ædru'.

Han forklarer endvidere, at uret var væk, han selv var forslået og havde fået trykket ribben under slagsmålet, og at hans tøj var revet i stykker. (En kone fandt uret dagen efter på stedet og afleverede det tilbage.)

16. september vidnede husmand **Niels Svendsen** af Leire, der bemærkede, '*at han ved den omhandlede Lejlighed havde drukket en Deel Kruus Øl, men ikke mere, end at han fuldkommen havde sine Sansers Brug, da de gik fra Herthadalskroen ad Veien paa Skolestien fra Havremarkshusene. Han kan forsikre, at han end ikke lagde Mærke til, at der var noget Slagsmaal eller Brydemaal mellem Christian Hansen, Jeppe Sørensen og Peter Frederiksen, da de havde været fornøiede alle sammen den Aften'.*

Vejen fra Kroen til Hvidesøhuset, hvor slagsmålet fandt sted

'*Hans kone kom nu gående fra Lejre og mødte dem ved Hvidesøhuset. Hun var blevet urolig, da manden ikke var kommet hjem efter arbejdet på Ledreborg og var*

sammen med en nabokone gået op for at se efter ham. Mens hun prøvede at få ham med hjem, hørte han et par gange nogen sige: " Vil du nu overgive Dig?", og at der blev svaret "Ja", men han hørte ikke, at der var noget Slagsmål i gang. Kort efter hørte han, at der blev sagt, at der blev brugt Kniv. Peder Ottesen gik saa hen til dem, men kom strax tilbage og viste, at han var ganske blodig om Hænderne. ... der blev hentet Lygte fra Carlsen i Hvidesøhuset, og da laae Christian Hansen besvimet der, og Jeppe Sørensen ligeledes paa Jorden. Han saae ikke Jeppe Sørensen eller nogen Anden der i Besiddelse af Kniv. Han veed ikke, om Jeppe Sørensen var beskjænket på kroen, men nogen synderlig høj Grad kan det dog næppe have været, thi han kunde som de Andre godt gaae og retirere sig'.

Forpagter Rosen fra Ledreborg bekræftede, at de under arbejdet for ham kun havde fået to snapse, men at Jeppe Sørensen godt kunne blive hidsig. Han havde engang slået en karl i panden med en flaske, så den gik itu, og blodet flød, men den sag var ordnet i mindelighed.

Forvalter Grabau fra Ledreborg sagde, at Jeppe Sørensen havde arbejdet for ham i perioder, siden han var konfirmeret, og at han var en stræbsom, flittig mand, og en god familiefar, men at han kunne blive meget hidsig. Han havde kone og to børn, og '*konen venter hver dag sin nedkomst med det tredje barn*'.

Kroholder Johansen af Herthadalskroen vidnede og forklarede, *'at de omhandlede Arbejdsmænd, 10 i Tallet, ved den paagældende Leilighed ikke hos ham nød mere end 3 smaae Boller Punch og en Del Smørrebrød, men at ingen af Personerne efter hans Skjøn egentlig vare beskænkede.*

Han blev tilkaldt om Aftenen Kl .10 ¼ og fandt Christian Hansen liggende på Jorden, svømmende i sit Blod, men dog med et Pulsslag af 80 i Minuttet.

Hans egen Vogn var i Stykker, og han sendte derfor Niels Svendsen og Tjenestekarl Rasmus, til Sognefogeden i Lejre, så han kunne køre den Sårede hjem, og til Jordemoderen sammesteds, for hos hende at hente Raad for, hvorledes han skulle forholde sig med Forbindingerne. Sognefogeden vægrede sig ved at køre, men henviste til Forpagteren på Ledreborg, hvis Vogn også endelig kom, men at Klokken da var over 1 ½. Han havde vasket og forbundet Christian Hansen så godt, han kunne og dækket ham til med Halm. Christian Hansen var kun ved Bevidsthed et øjeblik i al den Tid'.

Fra kirkebogen

Den 1. oktober meddelte sognefoged Ole Nielsen i en skrivelse, at Christian Hansen var afgået ved døden samme dag. Politiassistent Johannesen blev sendt hen for at hente Jeppe Sørensen, som derefter blev anholdt og varetægtsfængslet.

Ved retsmødet 2. november udtalte **enken, Margrethe Nielsen**, at hendes mand ikke havde kunnet tale eller forklare noget om sagen, bortset fra enkelte ord til præsten om, at han var blevet hugget tre gange.

Enken mente ikke, at det var Jeppe Sørensens mening at slå hendes mand, som var meget stor og stærk, men at han måske havde forsøgt at slå Peder Frederiksen, som var mindre. Måske havde hendes mand så har lagt sig imellem de to, og altså ved et uheld blevet stukket. Hendes mand og Jeppe Sørensen havde aldrig været uvenner, tværtimod.

Enken fremlagde nu en regning fra lægen og en apotekerregning samt en regning fra hende selv for mandens kost og pleje, næringstab og begravelse, i alt 94 Rigsdaler. (En måned efter nedkom hun med en søn og sad som enke med tre børn, indtil hun blev gift igen nogle år efter).

Dom, 9. december, 1874: *'Arrestanten Fæstehuusmand af Leire, Jeppe Peder Sørensen, der er født 26. Marts 1839 og ikke tidligere straffet eller tiltalt, tiltales under nærværende Dag for mod Huusmand Christian Hansen af Leire udøvet Legemsfornærmelse at have foraarsaget dennes Død'.*

Thi kendes for Ret

'Arrestanten Fæstehuusmand af Leire Jeppe Peder Sørensen bør straffes med Forbedringshuusarbejde i 8 Maaneder, og bør han betale i Erstatning til afdøde Huusmand af Leire Christian Hansens Enke Ane Margrethe Nielsen sammesteds i det hele 186 Rigsdaler 9 Mark, samt endelig udrede Sagens Omkostninger… Den dømte Erstatning at betale under 15 Dage efter Dommens lovlige Forkyndelse'.

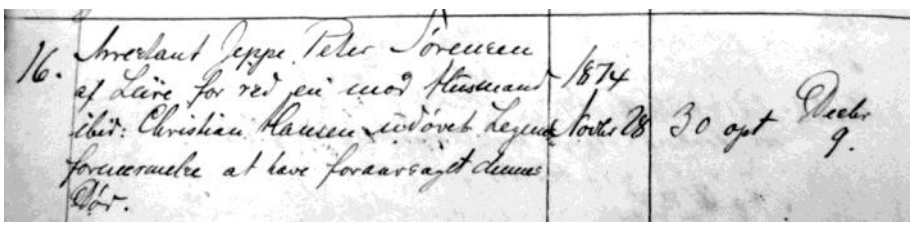

Fra Roskilde Justitsprotokol, 1874

Straffen ændredes imidlertid af Højesteret, og Jeppe Sørensen blev sat i Roskilde Arrest i 6 måneder.

Han kunne naturligvis ikke betale noget som helst af den store erstatning, som blev omregnet til i alt 768,59 kr.

10. marts 1876 ankom fogeden for at gøre udlæg i hans bohave. Han fik lov at fratage nogle få ejendele, sengene, kakkelovnen, en mælkespand, et ur, et bord og to stole, samt en rok, som ikke blev fjernet, men ellers tog fogeden alt det øvrige indbo. Skab og borde, køkkenredskaber, gryder, tallerkner, værktøj som sav, stemmejern og en tommestok, 3 tomme bikuber og en sæk! Intet var tilsyneladende for småt, når det gjaldt om at få inddrevet gælden.

Også dyrene blev taget. 5 høns à 1 kr, to får à 16 kr, en gris til 12 kr og en rød kvie til 80 kr. Man kan slet ikke forstå, hvordan familien derefter kunne klare sig.

Da alt var gjort op, beløb hele boet sig til 220 kr! Jeppe Sørensen bemærkede, at det ene får og kvien tilhørte hans mor, og at det derfor ikke kunne gå med i boet, men tilføjede, at han havde et stykke dynevår til vævning henne hos væver Jens Willumsen (Orehøjvej 3a), så det skulle jo regnes med…

30. marts mødte Jeppe Sørensen på fogedens kontor i Roskilde, hvor han blev gjort bekendt med, at hans bohave var solgt for 198,50 kr., som blev betalt som afdrag på gælden. Da han erklærede, at han ikke kunne betale mere, afsluttede man sagen.

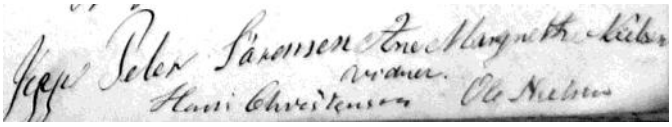

Fra Lejre Herreds Fogedprotokol, 1876

4. juni 1885 blev der afholdt en auktion i Kornerup, og der købte han høvle, stemmejern, sav, økse, hammer mm, så værktøjskassen blev fyldt op igen. Han købte sig også en blå vadmels frakke. Familien kom altså på fode igen. Datteren overtog fæstet af huset, da hun blev gift. Sønnen blev karetmager (hjulmager) i Gevninge, men det er en helt anden historie.

Kilder fra Rigsarkivet:
Lejre Herreds Politiprotokol, Domprotokol og Justitsprotokol, 1874
Lejre Herreds Fogedprotokol, 1876
Lejre Herreds Auktionsprotokol 1885
Allerslev Sogn kirkebog, 1874
Folketællinger.

BYGNINGSPRÆMIERING

Af Bent Gottfredsen

Kender du en bygning, der bør præmieres?

De tre historiske foreninger er nu enedes om "Vilkår for Bygningspræmiering". Der udestår stadig udformningen af en lille plakette og nedsættelse af et bedømmelsesudvalg. Disse ting forventer vi på plads i løbet af vinteren. Derfor håber vi at kunne foretage den første præmiering i løbet af andet halvår af 2018.

Medlemmerne opfordres derfor til at komme med forslag til bestyrelserne. Forslagene skal være skriftlige og motiverede. Forslagsstiller skal sikre sig, at kandidaten er villig til at modtage præmieringen. Foreningerne offentliggør kun, hvem der modtager præmieringen og motiveringen herfor.

Der præmieres først og fremmest ud fra kulturhistoriske, kulturmiljømæssige og arkitektoniske kriterier.

Foreningerne ønsker med præmieringen at sætte fokus på vores bygningskulturelle arv.

"Vilkår for Bygningspræmiering" vil kunne læses på foreningernes hjemmesider.

På vegne af alle tre historiske foreninger i Lejre kommune

Bent Gottfredsen

SAGN OG MYTER FRA LEJREEGNEN

GENGANGERE I GEVNINGE

Frit genfortalt af
Karin Gottfredsen

Der, hvor Lindholm Gods ligger i dag, lå tidligere en ældre herregård af samme navn. Endnu tidligere lå det ældste – Gammel Lindholm – på en lille ø, en holm, i bunden af Lejre Vig.

På den tid, hvor bønder var tvunget til hoveri på herregårdene, kom en overkrigskommissær Gothard Braem til egnen. Han købte den tidligere herregård Lindholm Gods i 1690. Han var absolut mand for at vide, hvordan hovbønderne skulle holdes til ilden. Han var uretfærdig hård og blev berygtet i omegnen for sin grusomme behandling af bønderne – og det så meget, at han frygtede for både sit liv og sin død.

Gevninge Kirke

For at være sikker på en fredelig tilværelse efter døden føjede han i 1698 et gravkapel til Gevninge Kirke. Måske for på den måde at skaffe sig aflad for sine ugerninger, eller måske følte han sig mere sikker for de mange fjender, han havde skaffet sig blandt egnens bønder, hvis det sidste hvilested befandt sig inden for de hellige mure.

I hvert fald lod han sig gravlægge i kapellet efter sin død i 1702.

Men fred og ro fandt han ikke. Som straf for sin brutale fremfærd mod alt og alle i levende live måtte han hver nat tage turen fra Gevninge Kirke til Lindholm. Det foregik skam standsmæssigt i karet – sommetider forspændt to, andre gange fire heste – med både kusk og lakajer med hvide parykker. Det gik stærkt og støjende for sig med piskesmæld og svedigt prustende heste, der stejlende stoppede op lige foran trappen til

hovedbygningen.

Og så blev der helt stille – der var intet at se eller høre.

Den slags natteroderi var dog ret generende, det kunne man ikke ha', hvorfor Herslevpræsten Kasper Bruun påtog sig "at mane ham ned". Præsten havde været kapellan for Tordenskjold og havde i sin tid prøvet lidt af hvert. På engen ved "øen" Gammel Lindholm passede han så menageriet op, løftede den hellige bog mod herskabet og manede det bedste, han kunne, og langsomt sank alt til ro i den fugtige undergrund. En stor pæl blev traditionen tro banket ned på stedet for at holde skabet nede.

Helt godt gik det dog ikke – præsten måtte have gjort noget forkert, for spøgeriet fortsatte i endnu 100 år – om end ikke så voldsomt – og den store pæl, hvor kommissæren blev manet ned, sås på engen i endnu længere tid.

"Utøj forgår ikke så let"!

Overkrigskommissær Gothard Braems kiste findes i Gevninge Kirkes gravkapel – nu sakristiet – og kistens hængsler er tydeligt slidte.

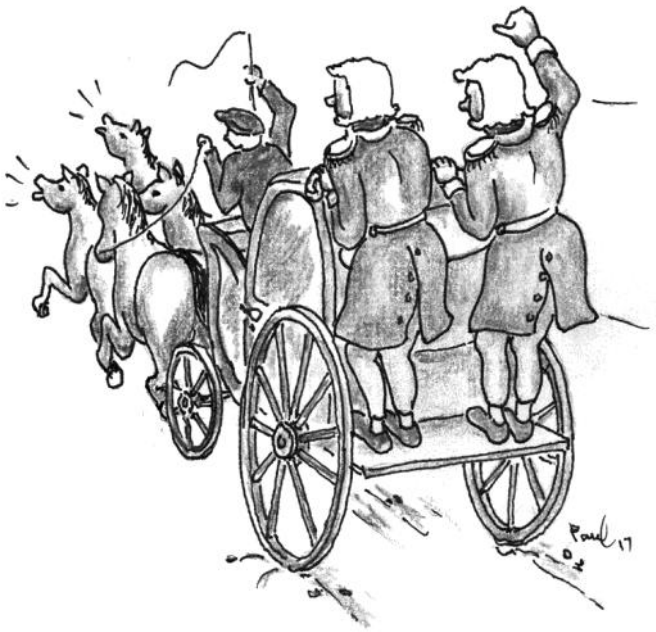

Natlig køretur. Ill. Poul Holst

Overkrigskommissær Gothard Braem

NY DIREKTØR FOR ROMU

Museumskoncernen ROMU har skrevet kontrakt med Henrik Bo Nielsen, der kommer med en inspirerende og bred erfaring fra topledelse i den danske kulturverden. Henrik Bo Nielsen kommer fra en stilling som administrerende direktør for Det Danske Filminstitut, der har en række opgaver indenfor børnekultur, mediepædagogik, dansk og international kulturformidling, museumsdrift, forskning, arkiver, bibliotek og undervisningstjeneste. På et enigt ansættelsesudvalgs anbefaling har en ligeledes enig bestyrelse tiltrådt hans ansættelse, og bestyrelsen glæder sig til at indlede samarbejdet.

Stillingen som direktør for museumskoncernen ROMU blev ledig, da den tidligere direktør, Frank Birkebæk, i februar meddelte, at han ville gå på pension efter 40 år. Henrik Bo Nielsen tiltrådte som direktør 1. september og varetager i dag ledelsen af ROMU i fællesskab med museumskoncernens vicedirektør, Iben Bækkelund Jagd.

Nikolaj Lindegaard Helms,
kommunikationschef ROMU

Henrik Bo Nielsen. Foto Robin Skjoldborg

NYT FRA FORENINGERNE

EGNSHISTORISK FORENING FOR HVALSØ

Formand: Bent Gottfredsen, *tlf.* 46492663, *E.mail:* kbgottfredsen@gmail.com
Hjemmeside: www.egnshistoriskforening-hvalsø.dk

Endnu et skvatmølleanlæg fundet

Midt i marts fik jeg en opringning fra Kirsten og Torben Oppfelt på Tjørnehusvej på Særløse Overdrev. De havde svin gående i et mindre stykke skov op til området med de mange spejderhytter. Nu havde svinene i en dyb slugt gravet et skvatmølleanlæg frem. De var ikke et øjeblik i tvivl. Det lignede præcis dem, de kendte fra deres rejser i Nepal.

Jeg tog straks derned. Jeg var heller ikke i tvivl. Det lignede præcis dem, jeg kendte fra mine rejser i Skåne og ikke mindst på Færøerne. Her har været stemmet op til en lille skvatmølle, og bækken har været forstærket med en stensætning. Når man står der i dag, tænker man straks: Jamen, har der virkelig været vand nok. Det har der været, indtil Københavns Vandforsyning i 1930`erne drænede hele egnen. Der er i øvrigt registreret flere i statsskoven ved siden af. Kirsten og Torben var ret betaget af tanken om, at de havde boet lige ved siden af i over 40 år uden at have kendt den, for der havde altid været tæt krat, indtil svinene lukkede det op.

Det er anden gang, at frilandssvin frilægger et fortidsminde for Kirsten og Torben. Første gang drejede det sig om en solid bro af meget store utilhugne natursten - en stenkiste. De have blot troet, at bækken løb igennem i cementrør. Broen, der givetvis

Torben og Kirsten Oppfeldt ved mølleanlægget

er af høj alder, undrede os den gang meget, for hvor var vejen, der skulle gå over den? Ingen kort, stednavne eller selv tænkte vejforløb kunne hjælpe, og alligevel måtte der engang have været en vej af en vis betydning, siden man havde udført så stort et arbejde som stenkisten. Måske skal stenkisten ses i sammenhæng med skvatmøllen?

Sagn og Myter fra Lejreegnen - som bog

I dette nummer slutter serien om Sagn og Myter fra Lejreegnen, men fortvivl ikke. Du vil kunne læse beretningerne igen samt mange flere i bogen "Sagn og Myter fra Lejreegnen", som udkommer i november. Her vil også være flere tegninger og fotografier. Bag projektet står

Det forlyder, at vores bog allerede er udkommet i underverdenen.
De er godt nok hurtige dernede
Ill Poul Holst

"Boggruppen": Thyra Johannsen, Ole Malling, Poul Holst og Karin og Bent Gottfredsen. Bogen bliver på 108 sider og smukt indbundet. Prisen bliver kun 100 kr. Den kan varmt anbefales som årets lokale julegave. Bogen vil kunne købes gennem EHF, men den vil også komme i handelen. EHF's medlemmer vil modtage den gratis.

Afviklede arrangementer

Valborgaften den 30. april

Mange medbragte blomster, og majstangen blev usædvanlig smuk. Formanden fortalte om majtraditionerne, Såby Vokalensemble og Såbynoderne sang smukt våren ind. Sirenerne spillede til, så det var en lyst. Både heksen og gårdboen dukkede op og bestred hinandens ret til at være der. Møllevennerne havde god afsætning

I villahaven til Rings hus

på mad og drikke. Aftenen sluttede tidligt, for da solen forsvandt, kom kulden, og det i den grad, at sirenerne måtte sige stop for musikken.

Egholm

Besøget på Egholm – meget passende den 4. maj, samlede mange deltagere. Ole Falck viste rundt på sit store, alsidige og imponerende private våbenmuseum. Det var ikke bare våben, vi oplevede, men også et væsentligt stykke nutids- og fortidshistorie på godt og ondt.

Møllemaries 115 års fødselsdag

Se under TMV.

I L. A. Rings fodspor på Skt. Jørgensbjerg den 2. september

15 medlemmer stillede i det fineste efterårsvejr til rundvisningen ved Claus Helweg Ovesen. Claus førte os rundt på det idylliske Skt. Jørgensbjerg og viste os, hvor Ring havde fundet sine motiver, mens han gavmildt delte ud af sin store viden om maleren. Vi kom ind i haven til Rings fine gamle villa og derfra ned til hans anden ejendom Spadu - hans atelier. Denne ejendom tilhører i dag foreningen L. A. Rings Venner og er indrettet som udstilling om Ring og hans virke.

Kommende arrangementer

Foredrag ved magister Mette Gundel om natmænd, bødler, rakkere og kæltringer **mandag den 23. oktober på Gundestedgård,** Gundestedvej 40, 4330 Hvalsø, **kl. 19.30.** Fællesarrangement for de historiske foreninger.

Se nærmere i Lethrica for april.

Generalforsamling

Mandag den 19. februar 2018 på Gundestedgård. Vi starter med fællesspisning **kl. 18.30.** Selve generalforsamlingen starter kl. 19.30. Herefter "et indslag" kl. 20.30. Nærmere indbydelse fremsendes.

LEJRE HISTORISKE FORENING

Formand: Karl Frandsen, Hvalsøvej 23, Osager, 4320 Lejre, *tlf.* 46497483,
E-mail: karlfrandsen@dlgmail.dk
Hjemmeside: www.lejre-historiske-forening.dk

Året der gik

Vores generalforsamling blev afviklet den 27. februar. Alle valg var genvalg. Efter generalforsamlingen fortalte Rikke Falck levende om Egholm Slots historie.

Vi havde et meget interessant indlæg om Beowulf i foråret. Vi undrer os over, at historien om Beowulf er meget mere kendt i andre lande end her i Danmark.

Vores udflugt gik i år til Møn, som sædvanlig med en fuld bus. Tak, fordi I slutter op om vores arrangementer.

Nationalparken

Vi erfarer, at Nationalparken søger en naturvejleder. Det er vi meget tilfredse med, det har vi efterlyst i flere år her i vores kommune.

I det hele taget kan vi nu se, at Nationalparken er ved at komme i omdrejninger. Vi ser frem til et konstruktivt samarbejde, vi har mange berøringsflader med dem.

Museet

Der er kommet ny ledelse på Roskilde Museum. Vi kender endnu ikke den nye direktør, men vil prøve at få ham som indleder til vores generalforsamling. Også her ser vi frem til et godt samarbejde. Det kan bestemt kun blive bedre end med den foregående .

Vores arkiv blev flyttet fra boligen ved Felix til et udmærket lokale på Allerslev gamle skole. Nu er vi jo spændte på, om vi for lov til at blive der.

Lokalt Museum

I sidste blad skrev vi en del om visionerne med vandværksbygningen i Blæsenborg. Vi håber, det ligger fast, at den flotte bygning kan bevares, uanset om det nye vandværk placeres, hvor det nu ligger, eller en del flytter til Gevninge.

Når bygningen frigives til andre formål, ligger der en stor indsats for at

skaffe midler til vores visioner om et lokalt museum på stedet.

Sommervandringerne

Sommervandringerne i samarbejde med Lejre Museum går rigtig godt. Der er øget tilslutning til turene. Mange af deltagerne kommer langvejs fra og får et indtryk af vores smukke egn med såvel natur som kultur. I øvrigt kaster turene en del andre ture med sig i løbet af året.

Kommende arrangementer

Vi har et spændende foredrag om "Skjoldungerne i Lejre" midt i september. Det er afviklet, når du læser dette blad. Foredragsholderen Troels Brandt har forsket meget i de 500 år, som perioden omfatter, og kan sætte navne på mange af de slægter, der styrede her i Lejre. Blandt andet mener han, at Gorm den Gamle stammer fra Lejre.

Foredraget kan læses på hans hjemmeside

www.gedevasen.dk

I samarbejde med de to øvrige foreninger har vi et arrangement på **Gundestedgård i Hvalsø den 23. oktober klokken 19.30** om Rakkere, Natmænd, Bødler og Kæltringer. **Mette Gundel** fortæller om den tids udstødte personer, og hvad de bedrev her i landet.

Vores **generalforsamling** er planlagt til **onsdag den 28. februar 2018** med den sædvanlige dagsorden.

Sommervandringer med start og slut ved Lejre Museum, Gl. Lejre. Foto Ole Malling

BRAMSNÆS LOKALHISTORISKE FORENING

Formand: Bjarne Holm, *E-mail:* jeanbjarne@holm.mail.dk
http://www.bramsnaeslokalhistorie.dk

Så er tiden kommet for et nyt Lethrica. Et halvt år er gået, og det er tid at se tilbage og fortælle om begivenheder, forandringer mv. i foreningen. Men også kaste et blik fremad på det næste halve år og prøve at fortælle, hvad vi i bestyrelsen gerne vil invitere vores medlemmer og også gerne andre interesserede med til. Den mørke tid, vi går ind i nu, er jo foreningstid med forhåbentlig mange gode og interessante sammenkomster.

Vi startede desværre i april med at måtte aflyse deltagelsen på Ryegårds fritidsmesse grundet sygdom. Det var vi kede af, vi ville gerne have deltaget, og vi havde stor glæde af det året før, så vi håber at komme tilbage.

Vi har også måttet rydde næsten alt, hvad vi havde stående i Sæby præstegård. Der var ting fra langt tilbage i tiden, helt fra Anettes første tid i museet, så det var megen historie, der blev båret ud i de dage, både interessant og trist, men sådan kan det jo også være at være historisk interesseret. Det gode var, at vi fik afleveret rigtig meget på rigtig gode steder. Den gamle skolestue er kommet til andelslandsbyen Nyvang, der vil bygge en gammel skolestue, så de var meget glade for gaven. Egholm fik montrene til deres museum. Møblerne, som vi havde gemt fra det gamle arkiv, kom Sæby bylaug og bragte tilbage til arkivet (Sæby gl. skole). Godt de ikke blev kørt væk og brændt, da arkivet blev ryddet. Men vi fik heldigvis reddet dem og havde plads til dem på præstegården. Bogsamlingerne er også delvis afhentet af antikvitetshandlere, så de bedste lever stadig.

Tilbage på præstegården er Madsens stene. Vi er meget glade for, at de fik

En af Madsens stene. Foto Bent Gottfredsen

lov at blive. De er nærmest blevet en del af vores dna, men fylder og vejer ganske meget, og der er ikke plads til den slags i vores lokale på biblioteket. Der er vi ellers faldet godt til og har fået fin orden på arkivalier, billeder og de andre forskellige ting, vi har. Selv Johannes Petersen er kommet op og hænge og kan se ned til os, at vi gør tingene ordentligt. Så tingene forandrer sig, tiderne skifter, vi går fremad, men med vores rødder i orden.

Fremadrettet skal vi have byvandring i Nørre Hyllinge, hvor vi blandt andet skal se Kildekærgård, Karen Fiskers Barndomshjem. Det er Karen Fisker, der har skrevet sine erindringer her i Lethrica, hvor vi bringer andet afsnit i dette nummer. Endvidere skal vi besøge Lejre Museum den 7. oktober, og den 23. oktober har vi foredrag med Mette Gundel sammen med de to andre foreninger. Til foråret planlægger vi et foredrag om storstenshøj -ene, dvs. langdysser, bronzealderhøje m.m. Og så er der naturligvis vores generalforsamling den 7. februar i Ejby forsamlingshus. Vi arbejder på at finde en foredragsholder, og det skal nok blive interessant.

Vi er også kommet på Facebook. Det er Thomas Dam Brun fra bestyrelsen, der er idé- og ophavsmanden bag det, og der har allerede været flere gode visninger på siden, blandt andet om Gudernes Stræde og vores byvandring i Nørre Hyllinge, så hermed en opfordring til at følge vores aktiviteter også dér.

Vi vil gerne ønske alle vores medlemmer et fortsat godt 2017 og glæder os til at se jer til vores arrangementer det kommende halve år.

Bjarne Holm

Kommende arrangementer

Mandag den 23. oktober - foredrag ved magister Mette Gundel om natmænd, bødler, rakkere og kæltringer **kl. 19.30 på Gundestedgård**, Gundestedvej 40, 4330 Hvalsø. Pris for medlemmer 50 kr. Foredraget er i samarbejde med de andre foreninger.

Onsdag den 7. februar - Generalforsamling kl. 19.30 med efterfølgende let anretning og foredrag **i Ejby Forsamlingshus.**

Marts/april - Vore fjerne forfædre og deres dysser og jættestuer - foredrag med efterfølgende tur ved Thomas Dam Bruun.

LEJRE MUSEUMSFORENING

Formand: Philippe Bourbon, E-mail: philippebourbonparme@gmail.com

Museumsforeningens sommerudflugt

Horsens og Mols var målene for Museumsforeningens 5. sommerudflugt. 38 havde taget imod tilbuddet om at komme til Jylland og besøge en lang række kulturhistorisk interessante steder. Første stop var Horsens, hvor man spiste på den gamle acetylengasfabrik. Når man er i Horsens, skal man også besøge Horsens Tugthus, nu et fængselsmuseum. Museet fortalte godt om de skæbner, der havde været indespærret der i kortere eller længere tid, bl. a. Alberti. Fra Horsens tog man til Tamdrup Kirke, der ligger utrolig smukt vest for Horsens. Kirken er usædvanlig stor og rummer

Der synges om aftenen på sommerudflugten

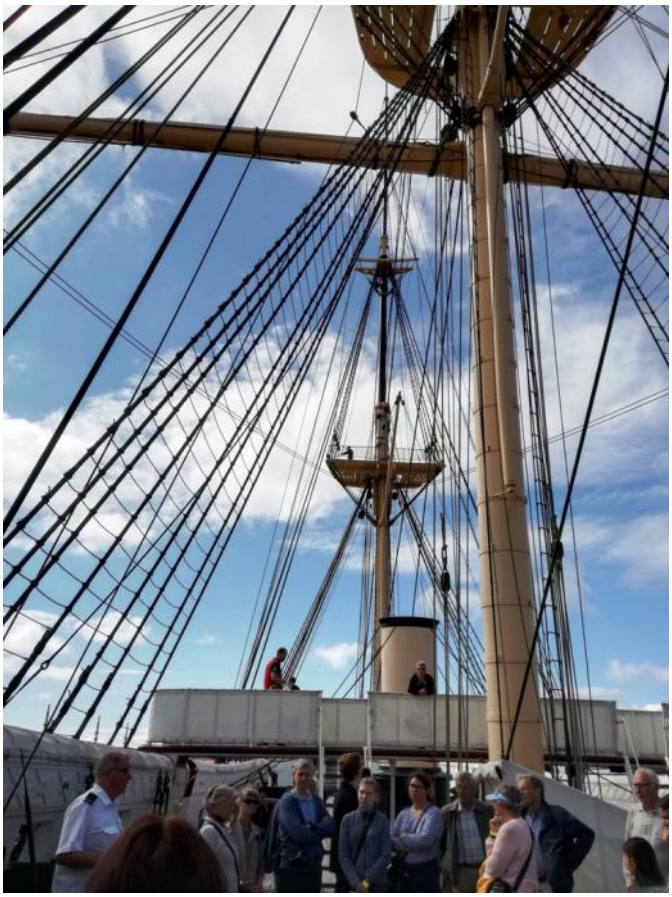

Fregatten Jylland. Alle følger med i, hvordan man lader en kanon

forgyldte plader fra et gyldent alter og et helgenskrin. De fortæller bl. a. historien om, hvordan biskop Poppo meget kontant overbeviser Harald Blåtand om, at den kristne tro er stærkere end hedenskabet. Billederne er fra o. 1200.

Efter Tamdrup gik turen til Mols, hvor man så Poskær Stenhus og General Ryes skanser på Helgenæs inden ankomsten til Fuglsøcentret,

hvor man overnattede. Dagen efter var vejret også med turdeltagerne, da man kørte en meget smuk tur gennem Mols Bjerge, Danmarks tredje nationalpark. Besøget på Djursland sluttede med en rundvisning på fregatten Jylland, et imponerende træskib – i dag det længste i verden. Hjemturen gik igen over Horsens, hvor man drak kaffe på byens kunstmuseum. Næste års tur går til Lolland-Falster. Dato fastsættes senere.

TADRE MØLLE OG LEJRE MUSEUM
Aktiviteter, oktober-december 2017

Tadre Mølle, Efterårsferie program:
14. og 15. oktober **Træværksted**, kl. 12-16
16. oktober **Uldværksted,** kl. 12-16
17. oktober **Gamle lege**, kl. 12-16
18. og 19. oktober **Naturværksted**, kl. 12-16
20.-22. oktober **En dag i 1800-tallet**, kl. 12-16
Entré: Voksne 25 kr. Under 18 år gratis

Lejre Museum, Efterårsferie program:
14.-22. oktober **Skattejagt: Jagten på kongens skat,** kl. 11-15.
16.-18. oktober **Vikingeværksted,** kl. 12-15.
19. oktober **Leg som en viking,** kl. 12-15.
20.-22. oktober **Arkæologisk Værksted,** kl. 12-15.
Entré: Voksne 45 kr. Under 18 år gratis.

Magt og kult ved Tissø. Foredrag
ved arkæolog Thomas Larsen Schmidt, Naturpark Åmosen.
8. november, kl. 19-21. Entré: 50 kr. Lejre Museum

Vikingesølvsmeden ved Tom Jelsø
19. november, kl. 12-15. Entré: Voksne 45 kr. Under 18 år gratis.
Lejre Museum

Julemarked på Tadre Mølle
3. december, kl. 10-16. Særskilt entré

"De drikfældige danskere. Om dansk drikkekultur ca. 500-1200 e. Kr."
Foredrag ved Ph. D. Postdoc. Kasper H. Andersen
13. december, kl. 19-21. Entré: 50 kr. Lejre Museum

TADRE MØLLES VENNER

fmd: Bent Brun Larsen, E-mail: tadremoellesvenner@gmail.com
Hjemmeside: www.tadremoellesvenner.dk

Siden sidst på Tadre Mølle.

Maries Hus:

Så er Maries Hus taget endeligt i brug som café, butik og formidling af Marie Hansen – inklusive Maries køkken. Touchskærm er opsat med 6 små film om Marie, Mølleri, Restaurering af lade og stuehus og Naturen omkring møllen. Den sidste om Kildekalk kommer i løbet af efteråret, ligesom der udvides med filmklip af kommende tiltag på møllegården. Filmene er af ca. 5 minutters varighed. Denne form for formidling har vist sig at være særdeles populær hos møllens gæster.

De to værelser i husets sydende mangler nu kun indretning, før personalet kan tage dem i brug. Indgang direkte gennem døren i gavlen. Vi glæder os til denne udvidelse, der giver os tiltrængt plads.

I foråret fik vi i gårdstuen ophængt et maleri forestillende Tadre Mølle, malet af Ole Ring – søn af L. A. Ring. Det er udlånt af Lejre Kommune. Det er flot og pynter i stuen.

Endnu et maleri er kommet til huse. Ægteparret Jytte og Claus Nordenskjold fra Gislinge har arvet et maleri fra 1968 af møllen, malet af Asger Faber, der også står for de masseproducerede tegninger af Tadre Mølle. De har nu doneret det til møllen. Som inventar har et laugsmedlem doneret en meget flot antik telefon – Marie havde på et tidspunkt en sådan. Folkedanserne Niels og Connie Rydahl i Vester Såby har doneret rigtig meget "blå emalje" til brug og til salg. Mange nyttige og gode ting er hen ad vejen kommet til huset fra både mølle-venner og gæster. Stor tak til sponsorerne.

Varer i butikken:

Én af vores møllere har aftegnet møllens øverste kværnsten "løberen" og omsat den i tro kopi til smykker, støbt i fibercement til salg i butikken – en fin og anvendelig souvenir. Andre laugsfolk sylter rødbeder fra haven, og flotte bundter med gulerødder sælges nyopgravede herfra. Nogle laver forskellige geléer af bl.a. vandmynte fra Tadre Bæk, og stiklinger

tages fra stuernes pelargonier og sælges på rod.

Faste salgsvarer er selvfølgelig møllens eget stenmalede rug- og hvedemel, honning fra havens bistader, krokus- og hyacintglas fra Låsby-glas i Jylland, Birkerød-keramik/stentøj i gammelt og nyt design samt et stort udvalg i "retro-legetøj".

Ud over hjemmebagt lækker kage serveres hjemmelavet frugtkage efter årstiden – gerne fra møllens egne frugter. Frikadeller med kartoffelsalat kan serveres på forespørgsel, og frisksmurte oste- og pølsemadder ved særlige lejligheder.

Ovenstående er muliggjort, efter de nye lokaliteter er taget i brug.

Udearealer:

Status for mølleriet, frilæggelse af vand-rende ved møddingspladsen og de frivillige håndværkeres nu påbegyndte istandsættelse af heste- og kostald beskrives i DSI-TMs afsnit andet steds i bladet.

Gartnerholdet er udvidet med en ny "ung" gartner, og haverne har endnu en gang sommeren igennem udviklet sig til et sandt eldorado af flotte grønsager og blomster. I eftersommeren står "Maries have" i smukke farver.

Trampestien er igen farbar efter en kæmpe overhaling med slåredskaber, så man kan trampe ud og nyde de åbne områder og hilse på de dejlige gallowaykøer med kalve. I løbet af sommeren er der på engen født seks kalve – de fem er brune med hvidt "mavebælte", og den sidste er en yndig lille hvid "prinsesse" med sorte kanter på ørerne. Takket være deres afgræsning er en del af den oprindelige eng-flora allerede ved at genskabes.

Arrangementer:

Sæsonen har været god på Tadre Mølle.

Påsken var vel besøgt med diverse

Påskeaktiviteter i april

påskeaktiviter i både museets og møllevennernes regi – et hit var rafting med malede æg ned ad Tadre Bæk.

Krible Krable-dagen er som sædvanlig én stor kriblen-krablen af voksne og børn samt de indfangede småkravl. Naturvejlederens nye undersøgelsesudstyr gør det hele endnu mere spændende. En våd og god dag. Valborgaften var fornøjelig med pyntning og rejsning af majstangen til spillekonerne "Sirenernes" lystige musik. Gårdboen og hexen indfandt sig igen og pukkede som altid på hinandens ret til at være til stede. Børnekoret "Såbynoderne" og "Såby Vokalensemble" underholdt – men så kom forårskulden ind fra engen, og alle forlod stedet småfrysende. Dansk Mølledag var pænt besøgt, ligesom årets Kildemarked gik tilfredsstillende. Det mærkes, at der efterhånden er mange lignende arrangementer i nabo-områderne, så det taget i betragtning, kan vi på Tadre Mølle være tilfredse.

Sidst afholdte arrangement var den 14. august: Mølle Maries 115 års fødselsdag. I år satte vi telt op i den smukke møllerhave og havde butikken åben. Underholdningen ved JJ's duo med sønnen Jens Jakob og far

Kildemarked i juni

Preben var særdeles vellykket. De sang viser, ballader, Elvis-numre og gårdsange, akkompagneret af guitar, keyboard, harmonika og trækbasun – krydret med små anekdoter. I sandhed et par lystige fyre, der skabte den helt rigtige og gode stemning, mens publikum nød hjemmelavet kringle, lagkage, kaffe og punchebowle. Vejrguderne var med os, og der blev yderligere trakteret med gåsetræk og stjerneskud. En dejlig og stemningsfuld aften, hvor heller ikke fødselsdagstalen ved Bent Gottfredsen manglede – denne gang udvidet med et til lykke med 40 år for stiftelsen af Tadre Mølles Venner – en vel fortjent hilsen til de mange frivillige, der endnu engang knoklede et flot arrangement igennem.

I skolernes efterårsferie i uge 42 har møllen åben som altid med aktiviteter og værksteder – se TMVs og ROMUs hjemmesider.

Her kan man også orientere sig om TMVs Julemarked den første søndag i december – den 3/12 – markedet annonceres/omtales desuden i dags- og ugepressen samt ved opslag.

Herefter holder TMV åben-pause indtil påske.

Fra Møllemaries fødselsdag

Generalforsamling:

Tid: Tirsdag den 13. marts 2018 - kl. 19.00. Sted: Salen, Østergade 1, Hvalsø.

Indkaldelse og dagsorden udsendes 14 dage før og offentliggøres i pressen samt på hjemmesiden.

LIDT MOLINOLOGI

Af Bent Gottfredsen

Udnyttelsen af vandkraften startede så fredeligt med at male korn til mel, men snart blev statsmagten opmærksom på, at vandkraften kunne udnyttes til mindre fredelige formål.

Chr. IV anlagde i 1601 en geværfabrik i Hellebæk – Hammermøllen – Kronborg Geværfabrik, hvor vandkraften trak blæsebælge og store hamre til smedningen af geværløb.

Fr. IV lod i 1717-19 soldater og krigsfanger grave en kanal fra Arresø til Roskilde Fjord. Herved blev Arresø Danmarks største "mølledam". Ved udløbet anlagde han et kanonstøberi og et krudtværk – Frederiks Værk – der senere blev navnet på den by, der voksede op omkring værket. Igen var det blæsebælge, der skulle trækkes, men nu kom også knuse- og blandemaskiner og sigter til.

I 1700-tallets sidste halvdel begyndte en industriel udnyttelse af vandkraften. Det startede ved Mølleåen, der derfor ligefrem kaldes Industriens Vugge. Her opførtes bl.a. Brede Værk til produktion af klæde i stor målestok.

Lokalt erstattedes den gamle grynmølle ved Store Kattinge Sø med Kattinge Værk i 1754. Her etableredes et stort stampeværk med ikke mindre end 18 stamper, der bl. a. stampede groft klæde til brugbart stof til hærens uniformer. Senere erstattedes stampeværket af en cellulosefabrik.

Går vi til det jyske, skyldes også Silke-

Trædemøllen

borgs industrielle opblomstring og købstadsrettigheder vandkraften. Her først og fremmest med den store papirfabrik.

Inden vi helt forlader møllehjulene, skal det med, at også andet end vandkraften kunne drive dem. Der fandtes fx også helt bogstaveligt trædemøller. Havde man tilstrækkelig med trælle eller krigsfanger til rådighed, gik det helt fint. På Mont-Saint Michel i Normandiet findes en sådan trædemølle, der kunne hejse tunge ting den lange vej op.

ANNONCE

Tadre Mølles Venner søger flere frivillige.
Har du lyst og tid, så meld dig til ét af laugene – du får selvfølgelig mulighed for at være med nogle gange, inden du bestemmer dig.
Vil du prøve møllerjobbet, får du et grundigt kursus i at køre med møllen, male mel og fortælle gæster om Tadre Mølles historie.
Som gartner bliver du taget vel imod og sat grundigt ind i havearbejdet på stedet.
Er det cafétjansen, du gerne vil prøve, er der god vejledning at hente hos de "gamle" café-folk, og vi tilstræber at være to på en vagt.

Vagter i mølle og café er i møllens åbningstider: week-ends fra og med 1.maj til og med 30. september – alle dage i juli, i skolernes ferier: påske og efterår og på dage med særarrangementer. Åbent 11.00 – 16.00.
Gartnerne har normalt arbejdsdag mandag i "vækstsæsonen" kl. 9 – ca. 12 og træder til ved arrangementer.

Der er laugsmøde første mandag i måneden kl. 19 – ca. 21 undtagen december, januar, februar og marts.

NYT FRA
DEN SELVEJENDE INSTITUTION TADRE MØLLE

Af Bent Gottfredsen

Vi har modtaget en bevilling på 400.000 kr. fra A. P. Møllers og Hustrus Fond til stråtag på stuehuset. Arbejdet skal være udført inden midten af marts 2018. Herom er der tegnet kontrakt med tækkemanden.

Frivillige fra møllevennerne har bygget en tredje bro på trampestien, bekostet af Friluftsrådet. Desuden er der blevet opsat bænke på trampestien og ved vandhjulet. De er også lavet af frivillige møllevenner og er bekostet af Marie Hansens Fond. Så en trampetur kan meget anbefales.

De fire tilladelser, der krævedes for

Thorkild og Frederik bygger bro

Ny bænk på trampestien

at frilægge de 15 m overdækket møllerende parallelt med møddingspladsen, er nu kommet i hus. Arbejdet forventes at være afsluttet, når dette blad læses. Vi forventer herefter et bedre fraløb fra vandhjulet, idet der er et fald på 23 cm på de 15 m, der frilægges. Når vandet alligevel ikke kan løbe ordentligt fra, må der være en blokering.

Ud over de 75.000 kr. fra Velux Fonden har vi nu også modtaget 10.000 kr. fra Spar Nord Fonden til staldene. De frivillige håndværkere er derfor nu i fuld gang med restaureringen. De gamle rådne lofter er fjernet, og trækonstruktioner og murværk er blevet forstærkede. Netop nu foregår udskiftning af porte og døre, hvor der lægges stor vægt på at genbruge de oprindelige hængsler og beslag.

Herefter skal der lægges nye lofter, og murværket skal repareres. Dernæst kommer turen til gulvene inden kalkningen.

Desværre har vi modtaget afslag på vores sidste fondsansøgninger på vandhjul og malerkarm. Til gengæld har møllevennerne bevilget 100.000 kr. Det betyder, at vi nu har 235.000 kr. hertil, og at vi mangler 298.000 kr.

Dette beløb har vi søgt hos kommunen, da fondsmulighederne nu er udtømte. Vores ansøgning indgår i budgetforhandlingerne. Vi håber meget på et positivt svar, for malerkarmen er ved at synke sammen af råd. Møllevennerne har lavet en midlertidig afstivning, der forhåbentlig holder julen over.

Naturstyrelsen har meddelt kommu-

Malerkarmen er midlertidigt afstivet

Bendt og John sætter nye låger i kvisten

nen, at den har besluttet, at den over en årrække vil afhænde en række ejendomme, herunder Tadre Mølle. Den foreslår, at DSI-TM overtager ejendommen. ROMU tilslutter sig dette. Der har været en indledende drøftelse mellem kommunen og DSI med deltagelse af TMV. DSI er villig til at overtage ejerskabet. Kommunen er "meget interesseret i at finde en løsning, der bevarer møllen som besøgsejendom til glæde for både lokale og gæster udefra". I den kommende tid skal en række forhold nærmere afklares, før der kan træffes en beslutning, men i DSI er vi fortrøstningsfulde. Et egentligt ejerskab vil også stille DSI væsentligt bedre i forbindelse med fondsansøgninger.

SIDSTE NYT:
KOMMUNEN HAR BEVILGET DE RESTERENDE MIDLER TIL VANDHJULET.

Til en eventuel label

Lethrica

Lethrica er tidsskrift og medlemsblad for de historiske foreninger i Bramsnæs, Hvalsø og Lejre samt Lejre Museumsforening og Tadre Mølles Venner. Arkiverne og museerne tilbydes en fast rubrik.

Lethrica betyder "Noget om Lejre", og bladet er en sammenlægning af Lejre Historiske Forenings blad Lethrica og Nyt fra Egnshistorisk Forening i Hvalsø.

Forsendelse: Lethrica tilsendes medlemmerne af de tre historiske foreninger, Lejre Museumsforening og Tadre Mølles Venner samt lokalarkiverne. Ved ***manglende levering*** rettes henvendelse til de respektive foreninger:

LHF: Anni Larsen,
tlf. 46480725,
annilejre@email.dk
EHF: Ole Theill Knudsen,
Tlf. 22808664
ole@gundested-camping.dk
BLF: Bjarne Holm
jeanbjarne@holm.mail.dk
LM: Philippe Bourbon
philippebourbonparme@gmail.com
TMV: Connie Olsen
tadremoellesvenner@gmail.com

Redaktionsudvalg:
Karl Frandsen, Bent Gottfredsen, Bjarne Holm, Hans Jørgen Lych Larsen, Karin Gottfredsen

Redaktion og layout:
Thyra Johannesen
thsj@mail.dk

FORENINGERNES KOMMENDE ARRANGEMENTER

Mandag den 23. oktober kl. 19.30 på Gundestedgård, Gundestedvej 40, Hvalsø

Foredrag ved Mette Gundel om natmænd, bødler, rakkere og kæltringer (LHF, EHF, BLF)

Pris medlemmer 50 kr. gæster 80 kr.

Onsdag den 7. februar kl. 19.30 i Ejby Forsamlingshus

Generalforsamling (BLF)

Mandag den 19. februar 2018 kl. 18.30 på Gundestedgård

Generalforsamling (EHF)

Onsdag den 28. februar 2018 kl. 19.00 i Felix

Generalforsamling (LHF)

Tirsdag den 13. marts 2018 kl. 19.00 i Salen, Østergade 1, Hvalsø **Generalforsamling (TMV)**

Marts/april - **Vore fjerne forfædre** - foredrag med efterfølgende tur ved Thomas Dam Bruun **(BLF)**